

ATOM ENERJİSİNİN MİLLETLERARASI KONTROLÜ

Doç. Mahmut R. BELİK

—Hocam Cemal Bilsel'in pek aziz hâtırasına—

7 Ağustos 1945 te ilk atom bombası *Hiroshima* üzerinde patlarken San-Fransisko konferansı sona ermiş, Birleşmiş - Milletler şartı tanzim edilmişti. Halbuki, tarihte ilk defa, bütün medeniyeti yok edebilecek bir silâh karşısında bulunuluyordu. Atom enerjisi hesaba katılmaksızın tesbit edilmiş olan Birleşmiş - Milletler güvenlik sistemi yeni vaziyeti karşılayabilecek mahiyet ve genişlikte değildi; artık düpedüz kifayetsizdi. Bundan böyle dünya barış ve güvenliğinin tesis ve idamesi atom enerjisinin müessir kontrolüne tâbi idi.

Bugün atom enerjisinin doğurduğu bütün siyasi ve hukuki problemlerin çözülmesi bu kontrol meselesinin haline bağlıdır. Dünya barış ve güvenliğini muhafaza etmek üzere kurulmuş olan Birleşmiş - Milletler teşkilâtının, bu meseleyi halletmeden, gayesine ulaşabileceği düşünülemez.

Atom enerjisinin tahripkâr gayeler uğrunda kullanılmasına mani olma problemi ilk defa Kasım 1945 tarihinde Washington'da, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı *M. Truman*, Birleşik - Kraliyet Başbakanı *M. Attlé* ve Kanada Başbakanı *M. Mackenzie King*'in akdettikleri konferansta müzakere edilmiştir. Konferans sonunda 15 Kasım'da neşredilen tebliğde üç Devlet adamı, meseleyi tetkik etmek ve bir kontrol sistemi tesisi için gerekli tavsiyelerde bulunmak üzere Birleşmiş - Milletlere bağlı bir komisyonun kurulmasını teklif ettiler.

Mesele, bir ay sonra, Aralık 1945 te Moskova Konferansında tekrar ele alındı. Konferansa iştirak eden Amerika Birleşik - Devletleri Dışişleri Bakanı *M. Byrnes*, Birleşik - Kraliyet Dışişleri Bakanı *M. Bevin* ve Sosyalist Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı *M. Molotov* Washington tekliflerini kabul ederek bir «*Atom Enerjisi Komisyonu*» kurulmasını teklif ettiler. Çini, Fransayı ve Kanadayı da, bu teklifleri Birleşmiş - Milletler Genel Kurulunda desteklemek üzere, kendilerine katılmağa davet ettiler.

Atom Enerjisi Komisyonunun kuruluşu:

Atom enerjisinin kontrolü meselesi, bu suretle, Birleşmiş - Milletler teşkilâtına gelmiş oldu. Genel Kurul 24 Ocak 1946 tarihinde, atom enerjisi keşfinin ve buna bağlı meselelerin doğurduğu problemleri tetkik etmek üzere bir «Atom Enerjisi Komisyonu» nun kurulmasına ittifakla karar verdi.

Karara göre Komisyon, Güvenlik Meclisi âzası Devletlerin ve Kanada'nın birer temsilcisinden teşkil edilecektir; Güvenlik Meclisinin otoritesi altında bulunacak ve tavsiye ve raporlarını ona arzedecektir. Komisyon, mümkün olan süratle, meselenin bütün cephelerini tetkik ederek bunlar hakkında tavsiyelerde bulunacaktır. Vazifesi, hassaten şu şekilde tesbit edilmiştir :

- a) Bütün milletler arasında, barışçı gayeler için esaslı ilmi malûmat mübadelesini geliştirmek;
- b) Tamamen barışçı gayeler uğrunda kullanılmasını temin için zaruri olan ölçüde atom enerjisinin kontrolünü sağlamak;
- c) Atom silâhlarının ve kütle halinde imhayı mümkün kılan diğer bütün mühim silâhları milli silâhlar arasından çıkarmak;
- d) Taahhütlerine riayetkâr Devletleri himaye için doğrudan doğruya veya dolayısıyla ihlâl tehlikelerine karşı teftişler tertip etmek veya diğer her türlü vasıtalarla müessir koruma tedbirleri almak;

Komisyon çalışmalarını ayrı ve kademeli safhalar halinde icra edecektir; öyle ki bir merhale sonunda elde edilen başarı, diğer merhalelere geçilebilmesi için memleketlerde lüzumlu itimadı inkişaf ettirebilsin.

«Atom Enerjisi Komisyonu» nu kurma kararı Genel Kurulun ilk içtima devresinin ilk kararıdır. Yapılacak işi, Komisyonun muvakkat başkanı ve Amerika Birleşik - Devletleri delegeşi *M. Bernard Baruch* : «*Biz burada hayat ile ölüm arasında bir tercih yapmak üzere bulunuyoruz*» diyerek kısa ve kuvvetli bir şekilde ifade etmiştir.

ATOM ENERJİSİ KOMİSYONUNUN İLK ÇALIŞMALARI

Komisyon, ilk toplantısında, atom enerjisinin kontrolüne müteallik, biri Amerika Birleşik - Devletleri mümessili diğeri Sovyet Rusya mümessili tarafından takdim edilen, iki ayrı proje ile karşılaşmıştır.

Amerika Birleşik-Devletleri plânı:

Komisyonuna bir plân şeklinde takdim edilen Amerika Birleşik - Devletleri tezine göre hususî bir anlaşma ile bir «Milletlerarası Otorite» kurulacak, bu otoriteye atom enerjisinin istihsalı inhisarı ve geniş kontrol salâhiyeti verilecek; atom enerjisinin tahripkâr gayeler için istihsal eden ve kullananlara karşı müessir bir müeyyide sistemi tanzim edilecek; bütün bu hususlarda veto salâhiyeti bahis mevzuu olmayacaktır. Amerika Birleşik - Devletleri hükûmeti ancak bunlar tahakkuk ettikten, müessir müeyyidelere dayanan hakikî bir kontrol sistemi bilfiil işlemeğe başladıktan sonradır ki, atom bombası imalini yasak etmeyi ve teknik bilgileri milletlerarası otoriteye devretmeyi kabul edebilecektir.

Bu plâna göre :

- 1° — Otorite bütün uranyum ve toryum kaynaklarını devamlı bir tetkike tâbi tutmalıdır.
- 2° — Otorite, parçalanabilecek maddeleri tehlikeli miktarda imal eden fabrikaları kontrol etmeli ve işletmelidir. Bunun gibi uranyum ve toryum işliyen fabrikaları, bu maddelerin kullanılmaları tehlikeli bir mahiyet aldığı anda, kontrole tâbi tutmalı ve bunları işletmelidir.
- 3° — Atom bombasına müteallik araştırmalar yapma hakkı münhasıran otoriteye ait olmalıdır. Atom enerjisine müteallik diğer bütün araştırmaları yapma hakkı Devletlere, ancak otoritenin müsaadesiyle tanınabilir.
- 4° — Otoritenin tehlikeli faaliyeti ve iptidai madde ihtiyatları stratejik ihtiyaçlara ve ademi merkezîyet usulüne göre tertip ve tevzi edilmelidir.
- 5° — Devletler Otoriteye, lüzum göreceği teftişleri serbestçe icra etmek hakkını tanımalıdırlar.

Sovyet Rusyanın plânı:

Sovyet Rusya, Genel Kurulun 24 Ocak tarihli kararının yerine getirilmesi için evvel emirde atom silâhının imalini ve kullanılmasını yasak eden bir milletlerarası mukavelenin tanzim lüzumunu ileri sürmüştür. Bu mukavele aşağıdaki prensiplere istinat edecektir :

- 1° — Atom enerjisine dayanan silâhların imali ve kullanılması yasak edilecektir.
- 2° — Mukavelenin yürürlüğe girişini takip eden üç ay içinde bütün atom silâhı stokları imha edilecektir.

- 3° — Mukavelenin bütün ihlalleri insanlığa karşı ciddi bir tehlike olarak telâkki edilecektir.
- 4° — Bu mukavele ahkâmına mugayir hareketlere karşı âkit tarafların millî mevzuatlarında şiddetli cezalar tesbit edilecektir.
- 5° — Mukavele müddetsiz olarak aktebilecek; Güvenlik Meclisi tarafından tasvip ve bütün daimî âzaları tarafından da tasdik edildikten sonra yürürlüğe girecektir.

Böylece Sovyet tezine göre komisyonun yapacağı ilk iş atom silâhını kanun dışı addeden ve eldeki stokların imhasını emreden mukaveleyi vücuda getirmek olacaktır. Böyle bir mukavelenin kabulü milletlerarası kontrol sistemi tesisinin ilk şartıdır. Atom silâhı yasak edilmedikçe bir kontrol sistemi tesis etmeyi istemek gülünç olur. Kontrol sistemi de Birleşmiş - Milletler şartı prensipleri çerçevesi içinde işliyecektir. Güvenlik Meclisi salâhiyetlerine, bilhassa daimî âzasının ittifakı prensibine yani veto hakkına dokunulmayacaktır. İptidaî maddelerin ve tesislerin kontrolü Devletlere ait olacaktır; milletlerarası teşkilâtın sadece muayyen zamanlarda teftiş salâhiyeti bulunacaktır. İhlâl vukuunda müeyyidelerin tatbiki salâhiyeti şartın ahkâmı dahilinde Güvenlik Meclisine ait olacaktır.

Atom Enerjisi Komisyonu projeleri itina ile inceliyerek kendisine verilen vazifeyi hakkiyle başarabilmek için âza Devletlerden her birinin bir mümessilinin bulunacağı bir Çalışma Komitesi teşkil etmiştir. Komitenin vazifesi komisyona yapılan teklifleri tetkik etmek ve lüzum göreceği komiteleri kurmaktır. Bu salâhiyetine istinaden Çalışma Komitesi, yine 12 Devletin birer mümessilinden tereküp etmek üzere üç komite daha kurmuştur : II numaralı Komite, İstişari Hukuk Komitesi, İlmî ve Teknik Komite.

II nci Komitenin vazifesi :

- 1° — Atom enerjisinin kontrolüne müteallik meseleleri incelemek.
- 2° — Bu hususta sarîh teklifler yapmak.

İstişari Hukuk Komitesinin vazifesi :

- 1° — Diğer komitelere hukukî noktalar hakkında yardım etmek ve redaksion meseleleri üzerinde mütalâa beyan etmek,
- 2° — II nci komitenin teklif edeceği kontrol tedbirleri veya sistemiyle Birleşmiş Milletler arasındaki münasebetlerin hukukî cephesini tetkik etmek,

- 3° — Nihayet çalışma komitesine bir veya bir kaç muahede projesi takdim etmek.

Fennî ve Teknik Komitenin vazifesi :

- 1° — Kendisine gönderilen fennî ve teknik meseleler hakkında çalışma komitesine ve komisyonun diğer komitelerine mütalâa beyan etmek,
- 2° — Malûmat mübadelesine müteallik teklifleri incelemek ve tavsiye etmek,
- 3° — Atom enerjisinin barışçı gayelerde kullanılmasına dair teklifleri incelemek ve bu hususta tavsiyelerde bulunmak.
- 4° — Komisyonun salâhiyeti içindeki fennî veya teknik meseleleri temas eden herhangi bir teklifi incelemek ve bu hususta tavsiyelerde bulunmak.

II nci Komite, Birleşik Devletler ve Sovyet Rusya projelerini uzun uzadıya münakaşa etmiştir. Bu münakaşalar sırasında, komite, evvel-emirde kontrolün fennî ve teknik cephelelerini tetkik etmenin daha doğru olacağına kanaat getirerek fennî ve teknik komiteyi «atom enerjisinin müessir bir kontrolü mümkün olup olmadığı meselesi hakkında bir rapor hazırlamağa ve mümkünse, kanaatince müessir bir kontrolü temin edebilecek imkânları göstermeğe» davet etmiştir.

Teknik Komite çalışmalara başlarken kontrolün siyasi karakteri haiz meselelerle ilgili olduğunu tebarüz ettirdikten sonra bunları bir tarafa bırakarak meselenin sırf fennî ve teknik cephesiyle meşgul olmuştur. Bu hususta II nci komiteye bir rapor hazırlamıştır —bu rapor Atom Enerjisi Komisyonunun Güvenlik Meclisine takdim edeceği birinci raporun 4 üncü kısmını teşkil edecektir.

Teknik Komite raporunun birinci kısmında atom enerjisi meselesinin esaslı fennî ve teknik donelerini vazettikten sonra atom enerjisini barışçı gayelere veya tahripkâr emeller uğrunda kullanmayı mümkün kılan ameliyelerin birbirine hemen hemen tefrik edilemeyecek derecede yakın olduğunu tebarüz ettirmiştir. Komite, raporun ikinci kısmında, atom enerjisinin barışçı hedeflerde kullanılmasının gerektirdiği esaslı ameliyeleri inceliyerek atom enerjisinin tahripkâr gayeler uğrunda kullanılmasına karşı müessir tedbirler düşünülmediği takdirde çıkacak tehlikelere işaret etmiştir. Ve raporunun sonunda eldeki ilmi donelerde, teknik bakımdan müessir bir kontrolün tahakkuk ettirilemeyeceğini farz-

ettirebilecek hiç bir sebep olmadığını açıklamıştır. Demek ki teknik komite suale müsbet cevap vermiştir : atom enerjisinin müessir kontrolü mümkün olduğu neticesine varmıştır.

II nci komite, teknik komitenin raporunu çalışmalarına esas olarak kabul ederek suüstimal imkânlarını önlemek üzere atom enerjisi istihsal ve kullanılmasının her safhasında gereken tedbirleri inceden inceye tetkik ederek «Atom enerjisinin sırf barışçı gayeler uğrunda kullanılmasını temin etmek için lüzumlu emniyet tedbirleri üzerinde birinci rapor» başlığı altında bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor Atom Enerjisi Komisyonunun Güvenlik Meclisine takdim edeceği birinci raporun 5 inci kısmını teşkil edecektir.

Atom Enerjisi Komisyonunun ilk raporu:

Atom Enerjisi Komisyonu takdim edilen bu raporlara, komitelerde cereyan eden müzakere ve münakaşalara, yapılan tekliflere, kendisine sunulan dokümanlara, bütün bunların müzakeresi sırasında cereyan eden münakaşalara istinat ederek aşağıdaki neticelere varmıştır.

1 — Fenni, teknik ve pratik bakımlardan,

a) Bütün milletler arasında, barışçı gayeler için esaslı ilmi malûmat mübadelesini geliştirmek,

b) Tamamen barışçı gayeler uğrunda kullanılmasını temin için zarurî olan ölçüde atom enerjisinin kontrolünü sağlamak,

c) Atom silâhlarını milli silâhlar arasından çıkarmak,

d) Taahhütlerine riayetskâr devletleri himaye için doğrudan doğruya veya dolayısıyla ihlâl tehlikelerine karşı teftişler tertip etmek veya diğer her türlü vasıtalarla müessir koruma tedbirleri almak, mümkündür.

2 — Atom enerjisinin gerçek bir kontrolü uranyum ve toryum ve derivelerinin istihsal ve istimallerinin gerçek kontrolüne bağlıdır. Bu maddelerin gizli ve gayri kanuni istihsal ve istimallerini önlemek üzere alınacak kontrol tedbirleri, bu maddelerin topraktan istihsal edilişleriyle çekirdek mahrukatı haline gelişlerine kadar, istihsalın bütün safhalarına teşmil edilmelidir.

Kontrol tedbirleri hassaten şunlardır : iptidai maddelerin hesabının tutulması, teftiş, nezaret, işletmeleri idare, işletmelere müsaade veya ruhsat vermek.

3 — İstihsal usulleri imalin ileri derecelerine kadar enerjinin gerek barışçı gayelere, gerekse tahripkâr gayelere tahsis edilmişinde— aynıdır. Bunun için bir tek milletlerarası kontrol sistemi tanzim edilmelidir.

4 — Atom enerjisinin inkişafı ve istimali münhasıran milletlerin iç siyasetine ait meseleler değildir, milletlerarası tesirleri ve neticeleri mevcuttur.

5 — Atom enerjisinin müessir bir kontrol sisteminin milletlerarası bir şümulü olmalı ve çok taraflı bir muahede ile vazedilmeli ve muahedenin tatbiki Birleşmiş Milletlere bağlı milletlerarası bir müesseseye verilmelidir.

Yalnız böyle milletlerarası kontrol sistemi atom enerjisinin istihsal ve istimalini milli rekabetlere âlet olmaktan kurtarabilir. Yalnız böyle bir sistem, ilmi malûmatların mübadelesini mümkün kılarak enerjinin barışçı gayelere kullanılmasını sağlar. Yalnız böyle bir kontrol sistemi milletlerin itimadını kazanabilir.

6 — Atom enerjisinin istihsalini, bulundurulmasını ve kullanılmasını kanun harici addeden milletlerarası bir mukavele, milletlerarası kontrol sisteminin esaslı bir kısmını teşkil eder. Sırf yasağı vazedilen bir mukavele başlı başına bahis mevzuu gayelerin tahakkukunu temin edemez. Böyle bir mukavelenin, müessir olabilmesi için, tam milletlerarası bir kontrol sistemini tanzim eden bir muahedenin mütemmim bir kısmını teşkil etmelidir.

Bu suretle Atom Enerjisi Komisyonu sadece atom bombasının kullanılmasını yasak eden bir muahedenin dünya üzerine çöken tehlikeyi bertaraf edemeyeceğini, yasağın bir kontrol sistemi içinde bir mâna ifade edebileceğini kontrol salâhiyetinin milletlerarası karakteri haiz müesseseye verilmesi gerektiğini kabul ederek, Amerika Birleşik Devletleri plânının ana hatlarını benimsemiş Sovyet Rusya tezini, ilmi esaslara aykırı bularak bertaraf etmiştir.

Atom Enerjisi Komisyonu, kendisine verilen vekâlete uygun olarak ve vardığı neticeleri belirten birinci raporunu 30 Aralık 1946 da 10 reyyle kabul ederek Güvenlik Meclisine göndermiştir. Sovyet Rusya ve Polonya müstenkif kalmışlardır.

İlk raporun Güvenlik Meclisinde tetkiki:

Güvenlik Meclisi, takdim edilen bu raporu 4 Şubat 1947 tarihli celsesinde başhyarak müteakip 7 celsesinde tetkik etmiştir. Sovyet Rusya delegesi yine noktai nazarında ısrar etmiş, raporu, atom silâhını yasak

eden ayrı bir mukavelenin derhal akdini teklif etmediği ve Güvenlik Meclisinde büyük Devletlerin ittifakı prensibinden ayrıldığı için bir kere daha tenkit etmiştir ve komisyonun 18 Şubat 1947 tarihli celsesinde birinci rapora ait olmak üzere 12 tâdil ve ilâve teklifi ileri sürmüştür. Güvenlik Meclisi, Sovyet tekliflerini derhal müzakere ve münakaşa etmeyi faydalı görmiyerek, bu meseleyi komisyona havale etmeyi daha uygun bulmuştur. Güvenlik Meclisi 10 Mart 1947 tarihli kararı ile bu tâdil ve ilâve tekliflerini tetkik ve atom enerjisinin milletlerarası kontrolüne müteallik müsbet tekliflerde bulunması ve ikinci bir rapor hazırlaması için meseleyi tekrar Atom Enerjisi Komisyonuna havale etmiştir. Bu karar sifıra karşı 11 rey ile alınmıştır.

ATOM ENERJİSİ KOMİSYONU ÇALIŞMALARININ İKİNCİ SAFHASI

Atom Enerjisi Komisyonu 19 Mart 1947 de toplanarak Güvenlik Meclisinin kararını tetkik etmiş ve kararın ortaya koyduğu meselelerin incelenmesiyle Çalışma Komitesini ve II ci komitesini vazifelendirmiştir. Bu çalışmaları iki nokta etrafında tophiyabiliriz : Sovyet tekliflerinin tetkiki ve komisyonca takdim edilecek müsbet tekliflerin tesbiti.

Sovyet tekliflerinin müzakeresi:

Sovyet tâdil teklifleri Çalışma Komitesinde müzakere edilmiştir : Bu tâdil teklifleriyle Sovyet Rusya, atom silâhlarının kanun dışı ad edilmesi milletlerarası bir kontrol sisteminin esaslı bir kısmını teşkil edeceğini, kontrolün derhal atom enerjisi istihsali ve kullanılması ameliyelerinin bütün safhalarına şâmil olmasını ve icrasının Güvenlik Meclisi salâhiyeti çerçevesi içinde sağlanmasını ve ilmi malûmat mübadelesini kabul ettirmek istemektedir. Sovyet delegesi 11 Haziran 1947 tarihinde komisyona, atom enerjisinin kontrolüne müteallik yeni tekliflerde bulunmuştur. Bu tekliflere göre, atom silâhlarının imalini yasak eden mukavele kontrol sisteminin tesisinden evvel tasdik edilecek, atom enerjisinin sırf sulhçü gayelerde kullanılmasını sağlamak ve atom silâhi yasağının ihlallerini önlemek ve taahhütlerine riayetkâr Devletleri korumak üzere, Güvenlik Meclisi kadrosu içinde bir milletlerarası kontrol komisyonu ihdas edilecektir.

Bu komisyonun teşkilâtı, vazife ve salâhiyeti milletlerarası bir mukavele ile tesbit edilecektir. Teşkilâtın atomik maddeler istihsal eden ve

işliyen tesisleri muayyen zamanlarda *teftiş* etmek salâhiyeti bulunacaktır. Teftiş hakkı, tesisler hakkında tahkikat yapma, hesaplarını ve stoklarını kontrol etme salâhiyetleri ihtiva edecektir. Teftiştten başka atom silâhı yasağının ihlâl edildiğinden şüphe edilmesi halinde, teşkilâtın «*hususî tahkikat*» yapmağa salâhiyeti olacaktır.

Komisyon atomik maddelerin ve atom enerjisinin istihsalı, stok edilmesi ve istimal meselelerine dair hükûmetlere tavsiyelerde bulunacak; atom silâhı yasağı hakkındaki mukavelenin her çeşit ihlâlini önlemek ve cezalandırmak için lüzumlu olan tedbirler hakkında Güvenlik Konseyine tavsiyelerde bulunacaktır.

Atom enerjisinin sulhçü gayelerde kullanılması için ilmî araştırmalar yapma salâhiyeti hem Devletlere, hem de aynı zamanda teşkilâta taminacaktır. Enerjinin tahripkâr gayelerde kullanılması hususunda ilmî araştırmalar yapma gerek Devletlere, gerekse teşkilâta yasak edilecektir.

Tâdil tekliflerinin müzakere ve münakaşası neticesinde komisyon birinci raporunda herhangi bir değişiklik yapmağa lüzum olmadığı neticesine varmıştır.

Kontrola dair yeni tekliflerinin tetkiki sonunda da komisyon «*bu tekliflerin, atom enerjisinin müessir bir milletlerarası kontrol sistemi tesisi için sarîh tekliflerin tesbitine müsait bir esas teşkil etmediklerine*» karar vermiştir.

Bu suretle ekseriyetin tezi ile Sovyet noktalı nazarı esaslı noktalarda telif edilememiş oluyordu.

Kontrol hakkında Atom Enerjisi Komisyonunun müspet teklifleri:

Yukarıda işaret edildiği gibi komisyonun ikinci vazifesi de : atom enerjisinin milletlerarası kontrolü hakkında müsbet tekliflerde bulunmaktı. Komisyon birinci raporunda, kontrolün milletlerarası bir teşkilâta tevdi edilmesi lüzumunu kabul etmişti, fakat bu teşkilâtın karakteri vazife ve salâhiyeti üzerinde fazla ısrar etmemiştir. Artık bu meseleyi esaslı şekilde inceliyecektir.

Komisyon çalışmaları sonunda, kontrol meselesine ait olmak üzere, şu ana prensipleri kabul etmiştir :

1 — Atom enerjisinin istihsal ve kullanılmasına dair kararlar almak salâhiyeti Devletlere bırakılmamalıdır.

2 — Dünya güvenliğini hassaten ilgilendiren atom enerjisinin istihsal ve kullanılması hususunda takip edilecek siyaset, teşkilâtın tatbikiyle mükellef bulunacağı andlaşma veya mukavelede kaydedilecek prensiplerle tayin edilmelidir.

3 — Devletler anlaşma veya mukavele ile —usul kaideleri ve uygun tahditler mahfuz kalmak şartıyla— teşkilâta ülkelerinin her kısmını teftiş hakkını tanımayı taahhüt etmelidirler.

Bu prensiplerin tatbiki için aşağıdaki esaslı tedbirler düşünülmüştür :

a) İstihsal miktarları anlaşma veya mukavelede kaydedilen siyaset prensipleri dairesinde tesbit edilmelidir.

b) Çekirdek mahrukatı ve iptidai maddelerin mülkiyeti teşkilâta ait olmalıdır.

c) Teşkilât tehlikeli tesislerin mülkiyetine sahip olmalıdır ve idarelerini ve işletmelerini temin etmelidir.

d) Teşkilât tehlikeli olmayan tesislerin işletmeleri için Devletlere ruhsatlar vermelidir.

e) Gizli faaliyetleri önlemek veya meydana çıkarmak için teşkilât teftişler yapmalıdır.

Atom Enerjisi Komisyonunun ikinci raporu:

Komisyon bu ana prensipler çerçevesi dahilinde kontrol sistemine dair müsbet tekliflerini tesbit etmiştir. Çalışmaları sonunda vardığı neticeleri belirten ikinci raporunu 11 Eylül 1947 de 10 reyyle kabul etmiştir. Sovyet Rusya aleyhte rey vermiş; Polonya müstenkif kalmıştır. Raporunu aynı tarihte Güvenlik Meclisine yollamıştır.

Bu rapor Güvenlik Meclisi âzalarına dağıtılmış, fakat konseyin ruznamesine alınarak müzakere edilmemiştir. İleride komisyonun üçüncü raporu ile birlikte ruznameye kaydedilip tetkik edilecektir.

ATOM ENERJİSİ KOMİSYONU ÇALIŞMALARININ ÜÇÜNCÜ SAFHASI

İkinci raporun kabulünden sonra komisyon, 12 Eylül 1947 de, çalışmalarına tekrar başlamıştır. Bu çalışmalar üçüncü raporun kabulü tarihi olan 17 Mayıs 1948 e kadar devam edecektir. Evvelâ komiteler toplanmıştır. Çalışma komitesi 11 Haziran 1947 tarihli Sovyet tekliflerini tekrar incelemiştir. İİ nci komite de milletlerarası kontrol teşekkülünün teşkilât ve idaresi meselesini ele almıştır. Komitelerin mesaisinden

sonra komisyonun umumî heyeti toplanarak üçüncü raporunu tanzim etmiştir.

Çalışma Komitesinin mesaisi:

Sovyet tekliflerinin çalışma komitesinde müzakeresi sırasında Birleşik Kralliyet delegesi kendi murahhas heyeti ve Çin, Fransız, Kanada murahhas heyetleri adına müşterek bir deklârasyon takdim etmiştir. Sovyet tekliflerinin toplu bir tahlil ve tenkidini ihtiva eden bu deklârasyon komitede 2 ye karşı 9 reyle kabul edilmiştir ve komisyonun üçüncü raporunun 4 numaralı ekini teşkil edecektir.

Atom enerjisi komisyonunun tasvibine mazhar olan bu deklârasyon üzerinde durmak istiyoruz. Deklârasyon, atom enerjisinin kontrolü hakkındaki teklifleri mevcut teknik bilgiler çerçevesi içinde muhakeme etmek lâzım geldiğini kaydederek işe başlamıştır. Bu teknik bilgilere göre :

a) Uranyum ve toryum atom enerjisi sahasında eşsiz bir rol oynar, çünkü bugün ancak bu iki maddeden istifade edilerek atom enerjisi istihsal edilebilir.

b) Çekirdek mahrukatı gerek barışçı gayeler, gerekse atom silâhı imalinde kullanılabilir ve her iki halde de operasyonların ekserisi aynıdır.

c) Çekirdek mahrukatı elde edildikten sonra gizli atom silâhı imalini keşfetmek pek güç olur, çünkü artık ehemmiyetsiz ve kolayca gizlenebilir tesisler işe kâfi gelebilir. Ve çekirdek mahrukatı elde edildikten sonra bombanın imali için pek fazla zamana da ihtiyaç olmaz.

d) Atom maddelerinin gerek meşrû gayeler dışında kullanılması, gerekse gizli imali suretiyle suiistimali ciddi iki tehlike arzeder. Atom enerjisinin milletlerarası kontrolüne dair her müessir plânda bu tehlikeleri bertaraf edecek ahkâm bulunmalıdır.

Sovyet teklifleri milletlerarası kontrol teşkilâtına yalnız muayyen zamanlarda icra edilen teftişle «hususî tahkik» salâhiyeti tanımaktadır.

Acaba bu tahkik ve teftiş salâhiyeti biraz evvel belirtilen iki büyük tehlikeye karşı kâfi birer garanti olarak telâkki edilebilirler mi? Teftiş ve tahkik usulleriyle :

1° — Atom endüstrisinde kullanılan iptidai maddelerin gayri meşrû gayelerde istifadeleri,

2° — Hükûmetlerin mevcudiyetlerini kontrol teşkilâtına bildirme-

dikleri fabrikalarda çekirdek mahrukatının gizli istihsalı önlenbilir mi?

Teftiş usulü iptidai maddelerin gizlenerek gayri meşrû gayelerde kullanılmasına karşı kifayetsiz bir tedbirdir. Hükümetlerin kontrol teşkilâtına deklâre ettikleri tesislerde dahi iptidai maddelerin başka gayelerde kullanılmak üzere saklanmasına veya kaçırılmasına mani olunamaz çünkü bir kere uranyum ve toryum maden ocaklarında: 1° — İstihsal edilen maddeler, 2° — Günlük istihsal, 3° — Tasfiyeye gönderilen miktarlar daimi bir kontrole tâbi tutulmadıkça tutulan defterlerin müderecatının doğruluğu teftişle tesbit edilemez.

İstihsal edilen uranyum ve toryumu işliyen fabrikalarda da iş ayıdır: bu nevi fabrikalarda muayyen bir anda işlenen iptidai madde nin miktarını tesbit etmek imkânsızdır, çünkü bir kere işleme ameliyesi gayet giriftir, sonra radyoaktif şualar bulunduğu için kontrol ancak uzaktan icra edilebilir. Bu fabrikaların işletme ve idaresini kontrol teşkilâtı bizzat üzerine almadıkça kontrol icra edilemez. Demek ki Sovyet kontrol sistemi atom enerjisi istihsalinin bu safhasında çekirdek mahrukatının gizletilmesine mani olamayacaktır.

Aynı zamanda Sovyet teklifleri gizli faaliyetlerin meydana çıkarılmasını veya önlenmesini temin edebilecek müsbet ahkâmı ihtiva etmemektedir. Bu tekliflere göre gizli faaliyetler ancak şüphe halinde hususi tahkikata mevzu teşkil edecektir. Fakat Sovyet Birliği: 1° — Bir memlekette uranyum ve toryum madenleri bulunup bulunmadığını tesbit için yapılacak araştırmaları kabul etmemekte, 2° — Atom enerjisi istihsalinde yardımcı olarak kullanılan madde ve tesislerin imalinin teftişini red etmektedir; halbuki bunların mevcudiyeti atom enerjisinin istihsal edilmesine kuvvetli birer delildir. 3° — Sonra Sovyet Rusya, atom enerjisi sahasında ilmi araştırmalarına hiç bir engel kabul etmek istemediği için lâboratuvarlar teftiş edilemeyecektir. Vaziyet böyle iken mukavele ahkâmının ihlâlini kim ve nasıl tesbit ederek suçu ihbar edecek?

Demek ki Sovyet teklifleri deklâre faaliyetlerin kontrolü ve gizli faaliyetlerin meydana çıkarılması ve önlenmesi hususunda müessir hiç bir tedbir getirmemiştir.

Sonra sadece ihlâlleri tesbit etmek de kâfi değildir; milletlerarası teşekkülün aynı zamanda bunları önlemek ve icrai kararlar almak salâhiyeti de bulunması elzemdir. Halbuki Sovyet tekliflerine göre milletlerarası teşekkülün sadece alınması gereken lüzumlu tedbirleri Güvenlik Meclisine tavsiye etmek salâhiyeti bulunacaktır. İş, bu suretle, Güvenlik Konseyi usulüne tâbi olacak vaziyetin icabettirdiği seri karar alma imkânı olmayacaktır.

Bildiğimiz gibi Sovyet Rusya kontrol sistemini vazeden mukaveleden evvel atom silâhı yasağını ihtiva eden bir mukavelenin kabul ve tatbikini istemektedir. Teklif ettiği kontrol sisteminin de kifayetsizliğini gördük : demek ki Sovyet Rusya yasağa mukabil, bu yasağı hürmet ettirecek müessir tedbirleri kabul etmemektedir. Sovyet delegesi, yasağı vazeden mukavelenin kabulünden sonra müessir bir kontrol sistemini tesis ederek mukavelenin kabul ve tatbik edileceğine dair herhangi bir garanti vermemektedir. Bir anlaşma zemini bulunmazsa, bunun aktedilemeyeceğini itiraf etmektedir.

Bütün bu mucip sebeplerden dolayı Rus teklifleri atom enerjisinin milletlerarası kontrolü için kabul edilebilecek müessir çareler olacak teklâki edilemez. Ve müessir bir kontrol sistemi tesis edilmeden Devletlerin ellerindeki atom silâhlarını bırakmaları beklenemez.

Sovyet tekliflerini bu suretle tahlil ve tenkit eden deklârasyon artık bunların çalışma komitesinde tekrar müzakerelerinden bir fayda çıkamayacağına dair bir karar suretiyle neticelenmektedir.

Yukarıda beyan edildiği gibi bu deklârasyon ve karar sureti komitede 2 ye karşı 9 reyle kabul edilmiştir.

Çalışma komitesinin mesaisi ve hülâsa ettiğimiz deklârasyonun müzakeresi sırasında Sovyet Rusya delegesi komisyonun en ehemmiyetli vazifesi atom silâhı yasağını vazetmek olduğunu kontrol meselesinin buna tâbi bulunduğunu; kontrolün, yasağın yerine getirilmesi için bahis mevzu olabileceğini tekrarlamıştır. Sovyet delegesine göre deklârasyon ve bunu tasvip eden ekseriyet tezlerinin ilmi donelere dayandığını iddia ediyor, halbuki teknik komite atom enerjisi hususunda bütün ilmi donelere vâkıf değildir, demek ki ekseriyetin tezi ve Sovyet tezinin tenkidi ancak bir takım faraziyelere dayanmaktadır. Evet Sovyet kontrol sistemi muayyen zamanlarda icra edilecek teftişlere istinat etmektedir : teftiş daimî değildir, çünkü daimî olan bir teftiş hakikat halde teftiş değildir, doğrudan doğruya işletme ve idaredir. Sovyet Rusyada böyle doğrudan doğruya işletme ve idare suretiyle ekonomisinin yabancıların kontrolü altına girmesini asla kabul edemez; kontrol heyeti vasıtasıyla Amerikan kapitalistlerinin Rusyanın iç işlerine müdahalelerine müsaade edemez. Hususî tahkik, ancak şüphe halinde icra edilebilir; yoksa tahkik heyetleri alelâde seyyahlar gibi Devletlerin ülkelerini istedikleri gibi gezemezler. Teftişler ve tahkik usulü pekâlâ müessir bir kontrolün icrasını temin edebilir. Her şeyden evvel atom silâhını yasak eden mukaveleyi kabul etmeliyiz, çünkü Birleşmiş Milletler Asamblesi bize bu vazifeyi tahmil etmiştir. Birinci mukavele meriyete girdikten sonra Sovyet Rusya kontrolü tesis eden ikinci mukavelenin aktedilmesi için elinden ge-

leni yapacaktır. Fakat tabii bu ikinci mukavelenin muhakkak aktebileceğine dair bir garanti verilemez : diğer Devletler kabul edemeyeceğimiz şartlar ileri sürerlerse ikinci mukavele aktebilemez.

Ihlâl vukuunda müeyyidelere müracaat hususunda bütün salâhiyet Güvenlik Meclisine ait olacaktır; Sovyet Rusya Birleşmiş Milletler şartının lâfzına ve ruhuna sadıktır : teşkilâtın salâhiyetlerinde herhangi bir değişiklik kabul edemez.

II nci komitenin çalışmaları :

Yukarıda işaret ettiğimiz gibi ikinci komiteye kontrol müessesesinin teşkilât ve idaresi meselesini tetkik vazifesi verilmişti. Komite toplanarak evveleminde teşkilât ve personel meseleleri üzerinde mütehassısların dinlenilmesine karar vermiştir. Bunları dinledikten sonra, komitenin ekseriyeti, kontrol teşkilâtının vazife ve salâhiyeti üzerinde bir anlaşmaya varılmadıkça teşkilât ve idareci şartlarını sarîh surette tesbit etmesinin imkânsız olduğu neticesine vararak, hiç bir karar almadan toplanmalarına nihayet verilmiştir.

Atom Enerjisi Komisyonunun üçüncü raporu:

Komisyon toplanarak üçüncü raporunu hazırlamıştır. Raporda komisyon 22 aylık çalışmaları neticesi meselenin fennî ve teknik icaplarına uyan bir kontrol sisteminin tesbit edildiğini, bu sistemin ekseriyetin tasvibine mâzhar olduğunu; dünyanın yeni keşfin tahripkâr gayelere kullanılma tehdit ve tehlikesinden kurtarılması isteniyorsa teklif edilen bu kontrol sisteminin kabulü zarurî olduğunu tebarüz ettirmiştir.

Evet, raporda da işaret edildiği gibi, bu kontrol sistemi milletleri yepyeni ve şimdiye kadar alışılmamış derecede bir işbirliği zaruretiyle karşı karşıya koymaktadır. Bu sistemle Devletler hükûmranlık haklarını geniş derecede terketmek mecburiyetinde kalacaklardır. Fakat komisyon bunu zarurî görerek atom harbinin başka türlü önlenemeyeceğini kaydetmektedir.

Komisyon, fennî ve teknik donelerin icabettirdiği ve ekseriyetin tasvip ettiği kontrol sisteminin Sovyet Rusya tarafından daima reddedildiğini, kontrol sisteminin bütün cihana şâmil olması gerektiğinden Sovyet Rusyanın iştirak etmeyeceği bir kontrol sistemi gayeyi tahakkuk ettiremeyeceğini, meselenin siyasi cephesinin halli icap ettiğini, bunun da komisyonun salâhiyeti çerçevesini aştığını: çünkü bu mesele büyük Devletlerin işbirliği problemine bağlı bulunduğunu, bu vaziyette çalışmalarına devamda bir fayda beklenemeyeceğini, Atom Enerjisi Komisyonunun dal-

mi âzaları istişarelerden sonra, aralarında atom enerjisini milletlerarası kontrolü hususunda bir anlaşma zemini bulmadıkça çalışmalarının tâdili icap ettiğini kaydetmiştir. Ve bu suretle çalışmalarının bir çıkmaza girdiğini resmen ilân etmiştir. Komisyon 17 Mayıs 1948 tarihinde 2 ye karşı 9 reyle kabul ettiği 3 üncü raporunu Güvenlik Meclisine takdim etmiştir.

Üçüncü raporun Güvenlik Meclisinde tetkiki:

Güvenlik Konseyinin 11, 16 ve 22 Haziran 1948 tarihli 318, 319, 321 ve 325 inci celselerinde komisyonun üçüncü raporu ve onunla birlikte henüz tetkik edilmemiş bulunan ikinci raporu müzakere ve münakaşa edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik - Kraliyet ve Kanada delegeleri komisyon raporlarını müdafaa, ve bu arada ekseriyetin tezini bir kere daha vaz ve Sovyet tezini ve takındığı tavrı yine tenkît etmişlerdir. Sovyet Rusya delegesi de bu fırsattan istifade ederek yine tezini uzun uzadıya anlatmış, ekseriyetin tezini tenkit etmiş, Amerika Birleşik Devletlerine çatmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri delegesi *Mr. Jessup* Konseyden, Atom Enerjisi Komisyonu raporları hakkında açık ve sarîh bir vaziyet almasını istemiştir ve bunu temin etmek üzere her üç raporun da konsey tarafından kabul ve tasvip edilerek Genel Kurula ve âza Devletlere havalesini temin edecek bir karar sureti takdim etmiştir. Reye vazedilen teklif lehte 9, aleyhte 2 rey almıştır. Sovyet Rusya aleyhte rey verdiği için reddedilmiş addolunmuştur.

Bunun üzerine Kanada delegesi Genel Kurulu ve âza Devletleri, atom enerjisi komisyonu çalışmalarından ve konseyin bu mesele hakkındaki müzakerelerinden resmen haberdar etmek zaruretinde bulunulduğunu, Assambleye meseleyi tetkik ve bir anlaşma zemini araştırma imkânı verilmesi icap ettiğini belirterek bunu temin edecek ve raporların konsey tarafından kabul ve tasvip edildiğine temas etmediği için Sovyet Rusya'nın da katılabileceği bir karar sureti takdim etmiştir.

Bu karar sureti sifıra karşı 9 reyle kabul edilmiştir. Ukrayna ve Sovyet Rusya müstenkif kalmışlardır.

KARARIN METNİ :

«Güvenlik Konseyi:

Birleşmiş Milletler Atom Enerjisi Komisyonunun birinci, ikinci ve üçüncü raporunu aldıktan ve tetkik ettikten sonra :

Atom Enerjisi Komisyonunun birinci, ikinci ve üçüncü raporlarıyla Güvenlik Meclisinin bunlara ait müzakere zabıtlarına, dikkat nazarlarını meselenin ehemmiyeti üzerine çekerek, Genel Kurula ve Birleşmiş-Millet teşkilâtı âzalarına gönderilmesini Genel Sekretere tahmül eder.»

ATOM ENERJİSİ KOMİSYONU ÇALIŞMALARININ ASSAMBLEDE TETKİKİ

Güvenlik Meclisinin kararı üzerine mesele Assamblenin üçüncü içtımının ruznamesine alınmıştır. Eylül 1948 de Pariste toplanan Assamble iç tüzüğü uyarınca Atom Enerjisi Komisyonu raporlarını Siyasî ve Güvenlik Komisyonu olan Birinci Komisyonuna havale etmiştir. Komisyonun 29 Eylül toplantısında Sovyet delegesi *M. Malik* ruznameye «*Atom silâhlarının yasak edilmesi*» ve «*Beş daimî âzanın silâhlarının azaltılması*» meselelerinin ilâvesini teklif etmesi üzerine bunlar da ruznameye kaydedilmiştir. Sovyet delegesi komisyonda bu iki meselenin Atom Enerjisi Komisyonu raporlarından evvel tetkik edilmesini teklif etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri delegesi *M. Austin* evvelâ Atom Enerjisi Komisyonu raporlarının sonra yeni iki meselenin görüşülmesi noktai nazarını müdafaa etmiştir. Mesele reye arzedilerek evvelâ Atom Enerjisi Komisyonu raporlarının tetkiki kararlaştırılmıştır.

Bildiğimiz gibi Sovyet delegesinin vetosunu kullanarak Güvenlik Konseyinde Atom Enerjisi komisyonunun raporları hakkında sarîh bir karar alınmasına mani olması üzerine; Kanada delegesinin teklifi kabul edilerek, çıkmaza bir çare aramasını temin maksadiyle, iş Assamble'ye havale edilmişti. İşte birinci komisyonda Kanada delegesi *General Mc Naughton* meseleyi vaz, Atom Enerjisi Komisyonu çalışmalarını ve ekseriyetin tezini hülâsa, Sovyet Rusya tekliflerini, fennî donelere aykırı bulduğundan, bir kere daha reddederek, müzakere ve münakaşaları açmıştır. Delege, müzakere ve münakaşalardan sonra, Assamble'nin Atom Enerjisi Komisyonunun raporları hakkında sarîh bir vaziyet alması icap ettiğini söyleyerek bunu temin için Amerika Birleşik Devletleri delegesinin Güvenlik Konseyine arzedip Sovyet Rusyanın vetosu üzerine kabul edilmemiş olan karar projesine benzer bir karar projesi takdim etmiştir.

Kanada delegesinden sonra ezcümle *M. Austin* (Amerika Birleşik Devletleri), *M. Tsiang* (Çin), *M. McNeil* (Birleşik Kraliyet), *M. Rolin* (Belçika), *M. Ramadier* (Fransa), *M. François* (Holanda), ekseriyetin tezini desteklemişlerdir. *M. Vichinsky* Sovyet Rusya tezini bir kere daha vaz ve müdafaa etmiştir ve *M. Katz - Suchy* (Polonya), *M. Bebler* (Yu-

goslavya), *M. Manuïlsky* (Ukrayna), *M. Clementis* (Çekoslovakya) ve *M. Kisselev* (Beyaz - Rusya) tarafından desteklenmiştir.

Kanada delegesinin karar projesine göre Assamble Atom Enerjisi Komisyonu raporlarını tasvip edecek; bunların, müessir bir kontrol sisteminin tesisi için elzem olan temel unsurları ihtiva ettiğini kabul edecek ve girilen çıkmazdan endişe duyduğunu belirterek Atom Enerjisi Komisyonunun 6 daimi âzasını —bir anlaşma zemini araştırmak üzere— müzakerelere girişmeğe davet edecek ve bir anlaşmaya varıldığı takdirde Genel Sekreterden de Komisyonun toplanmasını temin etmesi istenecek ve komisyondan da, son tekliflerin çerçevesi içinde bir anlaşma veya mukavele projesi hazırlıyarak Güvenlik Konseyine takdim etmesi istenecek.

Tabii Sovyet Rusya delegesi de bir karar projesi takdim etmiştir. Evveleminde Assamble Atom Enerjisi Komisyonunun raporlarını reddettiğini bildirecek. Bu proje ile Sovyet Rusya, şimdiye kadar müdafaa ettiği ve evvelâ atom silâhı yasağını vazeden mukavelenin kabulünü, ondan sonra kontrol sistemini tesis edecek olan mukavelenin akdini güden noktai nazarı terkederek her iki mukavelenin de aynı zamanda aktedilmesini ve yürürlüğe girmesini teklif etmiştir. Hintli delege *Sir Benegal N. Rau* da bir karar projesi vermiştir. Bu projeye göre Assamble Atom Enerjisi Komisyonu raporlarının esaslarını tasvip edecek, komisyonu tekrar çalışmalarına devam etmeğe ve raporları çerçevesi içinde bir anlaşma veya mukavele projesi hazırlamağa davet edecektir. Projeye göre çalışmalar Atom Enerjisi Komisyonunun o ana kadar olan çalışmaları esas alınarak yürütülecektir.

Halbuki biraz evvel naklettiğimiz Kanada projesinde çalışmalara 6 daimi âzanın bir anlaşma zemini bulmaları üzerine, devam edilecektir.

Birinci komisyon, umumî bir noktai nazar teatisinden sonra vâki teklifleri incelemek ve bunları telif ederek bir karar projesi üzerinde anlaşmayı temin etmek üzere meseleyi teşkil ettiği on bir kişilik bir tali komisyona havale etmiştir. Çalışmaları sonunda tâli - komisyon bir anlaşma zemini bulamamış ve keyfiyeti komisyona arzetmiştir.

Komisyon da, Amerika Birleşik - Devletleri delegesi *Mr. Austin* Kanada karar projesini desteklemiş, Hindistan tekliflerini elverişli bulmadığını ifade etmiş ve Sovyet Rusyanın karar projesini reddetmiştir. *Mr. Austin*, yeni Sovyet teklifinin —atom silâhını yasak eden anlaşma ile kontrolü tesis eden anlaşmanın aynı zamanda yürürlüğe girmesi— kontrol probleminin mahiyetini değiştirmedini, bununla Sovyet Rusyanın Atom Enerjisi Komisyonunun iki sene mesai neticesi vücade getirdiği kontrol sistemine yaklaşmış olmadığı bu mesainin reddedilmesini istediğini söylemiştir. Sovyet Rusyaya göre Assambelenin «Atom Enerjisi Ko-

misyonunu tesis eden kararında komisyon çalışmalarının kademeli olacağı kaydedilmiştir; halbuki *Mr. Austin*'e göre, kademeli olacak olan komisyonun çalışmaları değil, kontrol sistemidir. Ekseriyet de bu fikre iştirak etmektedir. Anlaşma veya mukavele peyderpey tatbik edilecektir, kontrolün ilerleyişi ile yasağın tedrici tatbiki paralel gidecek ve böylece tam kontrolün tesisi Atom silâhlarının imhası ve yasağını temin edecektir. Kademeler anlaşmada tesbit edilecektir : bunlar günün emniyet vaziyetiyle ilgili bulunduğundan ancak muahedenin akdi zamanında kararlaştırılabilecektir; bugün Sovyet Rusya böyle bir muahedeye yanaşmadığı için bunların şimdiden tesbiti faydasız olacaktır.

Mr. Austin, Hindistan projesini de kabul edemeyeceğini söylemiştir: çünkü bu projeye göre Atom Enerjisi Komisyonu mesaisine devam edecek ve evvelki çalışmaları neticeleri çerçevesi içinde bir muahede projesi hazırlıyacak. Komisyonun evvelki çalışmaları neticelerini Sovyet Rusya reddetmektedir : demek ki komisyon Sovyet Rusyasız mesaisine devam edecektir. Halbuki problemin politik cephesi o kadar mühimdir ki, büyük Devletlerin tam işbirliği mevzuubas olmadıkça bu mesaiden fayda değil, zarar gelebilir. Onun için Amerika Birleşik - Devletleri delegesi Hindistan teklifi aleyhinde rey verecektir.

Birleşik Kralliyet delegesi *Sir Alexander Cadogan*'a göre Sovyet Rusya yeni teklifi ile yasağın kontrolden evvel tatbikini güden eski noktai nazarından feragat etmemiştir; çünkü kontrol sisteminin fiilen işlenmesi uzunca bir zamana bağlı bulunup, halbuki yasağın derhal tatbiki mümkün olabileceğinden yine evvelâ yasak, sonra kontrol mevzuubahs olacaktır. Halbuki İngiltere, yasağı kontrolden evvel kabul edemez. Sovyet Rusyanın muhalefeti dikkat nazara alınmadan Atom Enerjisi Komisyonunun çalışmalarına devam etmesinde bir fayda ummamaktadır. Sovyet Rusyanın iştirak etmeyeceği bir anlaşmanın hiç bir kıymeti olamaz. Assamblenin büyük bir çoğunluğu Atom Enerjisi Komisyonu mesaisini tasvip ederse, bu suretle tecelli edecek, dünya efkârı karşısında Sovyet Rusya evvelâ gayrı resmi olarak, sonra resmen bazı tâvizlerde bulunmayı kabul edeceği ümit edilebilir.

Sovyet Rusya delegesi *M. J. Malik*, Kanada teklifinin bir Anglo - Amerikan teklifi olduğunu, Birleşik - Devletler ve Birleşik - Kralliyet delegeleri Atom Enerjisi Komisyonu raporlarını Assambleye tasvip ettirmeye uğraştıklarını, halbuki Sovyet Rusyanın ötedenberi bunları kabul etmediği için müşterek bir anlaşma zemini bulunmasını arzu etmediklerini, çıkmazdan kendileri mesul bulunduğunu söylemiştir.

Sovyet Rusya iki mukavelenin aynı zamanda akdini teklif etmektedir; halbuki ekseriyet eski noktai nazarında ısrar etmektedir. Kontrolün tesisinden acaba ne kadar zaman sonra daha atom silâhının yasak edilmesinden bahsedilecektir.

Raporlar, Assamble'nin 1946 kararına aykırıdır. Bu karar, Atom Enerjisi Komisyonuna, atom silâhı yasağını temin etmesini tahmil etmektedir: halbuki komisyonun raporları bunu belirsiz bir zamana bırakmaktadır. Sonra Assamblenin kararında Atom Enerjisinin yalnız sulh-çu gayesi için kullanılacağı tasrih edilmiştir, halbuki ekseriyetin tezinde atom silâhlarının ilmi araştırmalara mevzu teşkil edebileceği kabul edilmektedir. Komisyon Güvenlik Konseyi çerçevesi içinde vazife görecekti, fakat raporlarda bu kabul edilmemektedir. Assamblenin kararına göre komisyon çalışmaları ayrı merhalelerle görecektir. Ekseriyetin tezine göre, kontrol sistemi kademeli olacaktır, böylece maden ocakları evvele mirde kontrole tâbi tutulacak tehlikeli tesislerin kontrolü sonradan icra edilecektir. Böylece bütün uranyum ve toryum maden ocakları Amerikan tröstlerinin kontrolüne girecek: Amerikadaki atom enerjisi istihsal merkezleri şimdilik kontrol dışında kalacaktır. Atom Enerjisi raporları, bu suretle, Assamblenin 24 Ocak 1946 tarihli kararına aykırıdır, işte bunu gizlemek içindir ki, Anglo - Amerikanlar bunları bugün Assambleye tasvip ettirmek istiyorlar. Bundan dolayı, Sovyet Rusya, Kanada projesinin birinci fıkrasını reddeder. İkinci fıkra ile çıkmazın mesuliyeti Rusyaya yükletilmek isteniyor, halbuki bundan A.B.D. mesuldür.

Üçüncü paragrafta, yeni hiç bir direktif verilmeden, bir anlaşma çaresi gösterilmeden çalışmaların devamı isteniyor. Hakikaten bir anlaşma zemini araştırılması arzu ediliyorsa Assamble bizzat bunun ne yolda araştırılması icap ettiğini tesbit etmelidir, ekalliyetin kabul etmediği yolla bu temin edilemez: ekalliyet ekseriyete feda edilemez. Sovyet delegesi dünyayı bir atom harbinden korumak için Kanada karar projesi-aleyhinde rey verecektir.

Bunun üzerine tekrar söz alan Kanada delegesi *M. Chevrier*, Sovyet tekliflerinin Atom Enerjisi Komisyonunda uzun uzadıya tetkik edildiğini, bunların aldatıcı olduğunu, hakiki bir anlaşma zeminini teşkil edemeyeceğini söylemiştir.

Avustralya delegesi *Kolonel Hodgson*, Suriye delegesi *El-Khourî Bey*, Ekvatör delegesi *M. Viteri Lafronte* hassaten Kanada projesinin son fıkrası üzerinde durmuşlardır ve bunun değiştirilmesini istemişlerdir. Kanada projesine göre, biliyoruz, Atom Enerjisi Komisyonu, 6 daimî âzasının bir anlaşma zemini buluncaya kadar faaliyetini tatil edecektir: faaliyetine ancak bir anlaşma zemini bulunduktan sonra devam edecektir.

ve bir muahede projesi tanzim edecektir. Halbuki bunlar Atom Enerjisi Komisyonunun faaliyetine hemen başlamasını istemektedirler: 6 daimî âza meseleyi politik cepheden Atom Enerjisi Komisyonu da sırf teknik cephede tetkik edecektir.

Bunun üzerine Kanada delegesi karar projesini tadil etmiştir ve son fıkranın komisyonun çalışmalarına, 6 daimî âzanın anlaşmalarını beklemeden devam edebileceği şekilde yazmıştır: Fıkradan bir muahede projesi tanzimi kaydı da çıkarılmıştır. Daha bir çok delegelerin katıldığı uzun münakaşalardan sonra komisyon reisi Bolivya delegesi *M. A. Costa du Rels*, «Atom Enerjisi Komisyonu Raporları» hakkında takdim edilen karar projelerini reye koyacağını bildirmiştir. Evvelâ Sovyet Rusya karar projesini reye vazetmiştir. Sovyet karar projesi 6 ya karşı 39 reyle ve 7 istinkâfla reddedilmiştir. Sonra reye vaz edilen Hindistan karar projesi de 6 ya karşı 23 reyle ve 21 istinkâfla reddedilmiştir. Sonra Salvador delegesi *M. Castro*'nun takdim ettiği Kanada projesine tadil teklifi ele alınmıştır. Bu teklifle *M. Castro*, raporlarının aynen tasvibi yerine prensiplerinin tasvip edilmesini istemektedir, çünkü böylece 6 daimî âza daha serbestçe bir anlaşma zemini araştırabileceklerdir. Reye vaz edilen Salvator tâdil teklifi 10 a karşı 27 reyle ve 16 istinkâfla reddedilmiştir. Ekvatör ve Avustralya delegeleri, Kanada projesinde yapılan değişiklikler neticesi, tâdil tekliflerini geri almışlardır. Bunun üzerine Kanada projesi evvelâ fıkra fıkra, sonra heyeti umumiyesi reye konmuştur. Karar projesinin bütünü 6 ya karşı 41 reyle ve 10 istinkâfla kabul edilmiştir.

Karar Projesi:

«GENEL KURUL :

Güvenlik Konseyi tarafından, Genel Kurulun 24 Ocak 1946 tarihli kararı uyarınca kendisine gönderilen Atom Enerjisi Komisyonunun birinci, ikinci ve üçüncü raporlarını tetkik ettikten sonra:

1 — Komisyonun birinci raporunun umumî neticelerini ((II kısım, C) ve tavsiyelerini ((III kısım) ikinci raporun ikinci kısmının müşahhas tekliflerini,

Atom Enerjisi Komisyonunun vekâletine uygun olarak, atom silâhının millî silâhlar arasından bertaraf edilmesini ve sırf barışçı gayeler uğrunda kullanılmasını temin edecek, atom enerjisinin müessir bir milletlerarası kontrol sisteminin teessüsü için lüzumlu temel unsurlarını ihtiva eder olduğunu tasvip eder.

2 — *Atom Enerjisi Komisyonu çalışmalarının, bu komisyonun üçüncü raporunun belirttiği gibi, bir çıkmazla neticelenmesinden duyduğu ciddi endişeleri İFADE eder, ve henüz ittifakla bir anlaşma elde edilmiş olmasına teessüf eder.*

3 — *Genel Kurulun 24 Ocak 1946 kararına önayak olan altılardan —ki bunlar Atom Enerjisi Komisyonunun daimi âzalarıdır— atom silâhının millî silâhlar arasından bertaraf edilmesini ve sırf barışçı gayeler uğrunda kullanılmasını temin edecek Atom Enerjisinin milletlerarası kontrolü hususunda bir anlaşma zemini bulunup bulunmadığını tesbit etmek üzere, toplanmalarını ve fikir teatisinde bulunmalarını TALEP eder.*

4 — *Bu arada;*

Genel Kurul,

Atom Enerjisi Komisyonunu yeniden toplanmaya, çalışma plânını tetkik etmeğe ve henüz bu çalışma plânında mevcut olup tetkikini mümkün ve faydalı bulduğu meselelerin tetkikine yeniden başlamağa DAVET eder.»

Bu karar üzerine Birinci Komisyon raportörlüğüne seçilmiş bulunan delegemiz Büyük Elçi *Selim Sarper* raporunu hazırlıyarak Assambleye sunmuştur.

Raporun okunmasını müteakip müzakerelere başlanmış ve 14 delege söz almıştır. Umumiyet itibariyle komisyondaki söz ve deliller tekrarlanmıştır. Birleşik Devletler delegesi *Mr. Austin* Komisyonda büyük bir ekseriyetle kabul edilen karar lehinde reyini kullanacağını söylemiştir. Çünkü bu suretle memleketi, atom silâhlarını, fabrikalarını, ve bütün bilgilerini milletlerarası bir teşekküle verme taahhüdünü icra etmiş olacaktır. Buna mukabil talep ettiği tek şart Birleşik - Devletlerin atom silâhlarını terkettikten sonra, başka milletlerin atom enerjisini tahripkâr gayeler uğrunda kullanmamalarını temin edecek bir garanti sisteminin ihdasıdır. Atom enerjisi komisyonunun tekliflerini tatminkâr bulmaktadır. Çıkmaza sebep teknik meselelere dair noktai nazar ayrılıkları değil, fakat Sovyet Rusyanın yeni vaziyetin gerektirdiği nisbette dünya camiasına iştiraki reddetmesidir. Birleşik - Devletler Hükümeti fikrinde, müzakereler, Rusyayı diğer Devletlerle işbirliği yapmağa mani olan sebepler üzerinde cereyan etmelidir. Sonra Assamble atom enerjisinin barışçı gayelerde kullanılması meselesi üzerinde kâfi derecede durmaktadır. Amerika Birleşik - Devletleri bu sahada tetkiklerine devam etmektedir ve elde ettikleri neticeleri bildirerek her memlekete «isotopes» lar temin etmeyi teklif etmiştir.

Mesele bu enerjiden elektrik kuvveti istihsal etmektir, fakat bunun için elli senelik etüd elzendir, ve bilgilerin serbestçe mübadelesi de şarttır. Bugünkü vaziyet terakkiye mani olmaktadır.

Sovyet delegesi *M. Vychinsky* : Assamble çıkmazdan kurtulmak için hiç bir direktif vermeden işi altılara havale ederse, noktai nazar ayrılıkları devam edeceğinden, bundan bir netice beklenemeyeceğini söylemiştir. Assamble ekseriyetin, iradesini ekalliyete empoze etmemesini temin etmelidir; noktai nazarıları telif etmeğe uğraşmalıdır. Assamble sadece ekseriyeti desteklerse hiç bir anlaşma ümidi düşünülemez ve Atom Enerjisi Komisyonu sadece enerjinin karışıcı gayelerde kullanılmasına engel olmuş olur. *M. Vichinsky*, İngiliz fizik âlimi *Profesör Blackett*'in : «*Military and Political Consequences of atomic energy*» adlı kitabında, Birleşik Devletler kontrol sisteminin kabulü, Sovyet Rusyayı harp fabrikalarının ve ağır endüstrisinin yerlerini bildirmek mükellefiyetini tahmil edeceğini kabul ettiğini, bunun da Birleşmiş - Milletler müfettişlerine ve böylelikle Birleşik - Devletler Genel Kurmay Başkanlarına Rusyanın harp endüstrisinin teferrüatlı bir haritasını temin edeceğini ifade etmiştir. *M. Vichinsky*'ye göre, kademe usulü sayesinde evvelâ atomik iptidai maddelerin kontrolü temin edilmek, buna mukabil asıl atom enerjisi ve atom silâhı imalî kontrolden masun tutulmak isteniyor. Yalnız Sovyet teklifleri çıkmazdan kurtulmayı temin edebilir ve pratik bir çalışmaya zemin hazırlayabilir.

Söz alan Fransız delegesi *M. Ramadier*, Birleşmiş Milletlerin bir milletlerarası demokrasi olduğunu, demokrasilerin de kanunu ekseriyet bulunduğunu, kanunu, elbette ki ekalliyetin değil, ekseriyetin yapacağını, karar alma usulü olan ekseriyet iradesinin işlemesine mani olduktan sonra, müsbet bir netice alınamıyor diye, tenkitlerde bulunmanın biraz garip olacağını beyan etmiştir. Delegeye göre elbette ki, ekalliyetin umumî menfaate uyan mütalâalarını dikkat nazara almak ekseriyet için bir vazifedir. Sovyet Rusya, insanlığın menfaati adına millî egoismini terketmeğe razı olsa anlaşma imkânı doğmuş olacaktır.

Birleşik Kraliyet delegesi *Mr. McNail*, memleketinin millî hâkimiyet mefhumunun yeni bir tarifini gerektirecek kontrol tedbirlerini kabule hazır bulunduğunu, Birleşmiş - Milletler teşkilâtının âtisi ve milletlerarası işbirliği, bugüne kadar kiskanılarak muhafaza edilen bazı hükümlerinden yapılacak fedakârlığa bağlı bulunduğunu, söylemiştir. Bu fedakârlığa mukabil, milletlerin belki ikinci bir sınaî inkılâbı imkânlarının açıldığını görebileceklerini ilâve etmiştir.

İşte böylece taraflar tezlerinde ısrar etmişlerdir, ekalliyet ekseriyetin tezini kabulden Assamblede dahi imtina etmiştir. Bunun üzerine teklifler reye arzedilmiştir.

Assamble evvelâ Sovyet karar projesini 6 ya karşı 40 reyle ve 5 istinkâfla reddetmiştir. Sonra atom enerjisi komisyonu raporlarının sadece heyeti umumiyeleri itibariyle kabulünü güden birinci Hint tâdil teklifini 9 a karşı 15 reyle ve 26 istinkâfla ve komisyonun sadece çalışma plânlarını tanzim değil, kendisine verilen bütün işlerin tetkikine devam etmesini ve Güvenlik Konseyine takdim edilmek üzere bir muahede veya mukavele projesi hazırlanmasını temin edecek olan ikinci Hint tâdil teklifini 5 e karşı 31 reyle ve 15 istinkâfla reddetmiştir. Bundan sonra birinci komisyonun kabul ettiği karar projesi reye vazedilmiş ve 6 ya karşı 40 reyle ve 4 istinkâfla kabul edilmiştir. Böylece Atom Enerjisi Komisyonu ekseriyetinin tezi Assamblenin, gördüğümüz gibi büyük bir ekseriyetinin tasvibine mazhar olmuştur. Bu tezin ana hatlarına yukarıda komisyon çalışmalarının tetkiki sırasında temas etmiştik. Şimdi bu tezi toplu olarak hülâsaten görelim.

Ekseriyetin teklifleri:

Ekseriyetin tezine göre :

A — Meselenin mahiyeti :

1 — Bugün atom enerjisi istihsalinde yalnız uranyum ve toryumdan istifade edilebilmektedir.

2 — Atom enerjisi nihai olarak ister sulhçü gayeler için, ister tahripkâr emeller için kullanılacak olsun istihsal usulleri, son safhalara kadar, aynıdır.

Önlenmesi gereken tehlikeler şunlardır : maddelerin gizlenmesi, gizli ve gayri meşrû faaliyetler, maddelerin ve tesislerin hükümetler tarafından zaptı. Atom enerjisi elde edildikten sonra kolayca bomba imalinde kullanılabileceği için bu tehlikelere karşı müessir tedbirler düşünülmelidir ki, atom enerjisinin sulhçü gayeler uğrunda kullanılması emniyet havası içinde inkişaf edebilsin.

B — Muahede ile tesis edilecek olan «Milletlerarası kontrol teşkilâtı»

Bu tehlikeleri önlemek için bir mukavele ile tam ve kuvvetli bir milletlerarası kontrol sistemi tesis edilmelidir. Bu sistemi, milletlerarası bir kontrol teşkilâtı tatbik etmelidir. Teşkilâtın faaliyet sahası ve vazifesi bir muahede ile tanzim edilmelidir. Atom enerjisinin inkişafı ve kul-

lanılması, Devletlerin milli salâhiyetlerinden alınıp milletlerarası teşkilâtın salâhiyetine devredilmelidir.

İstihsal edilecek ve stok edilecek çekirdek mahrukatı miktarı dünya emniyeti mülâhazaları dikkat nazara alınarak tayin edilecektir ve barışçı gayeler için kullanılacak miktardan fazla istihsal edilmeyecektir. Bu miktarları tesbit etmek salâhiyeti kontrol teşkilâtına bırakılmayıp muahedede tayin edilecektir.

C — Teşkilâtın fonksiyon ve salâhiyetleri :

1 — Enstalasyonlara dair salâhiyetler;

Kontrolün müessir olması için uranyum ve toryumun istihsal ve istimallerinin kontrol edilmesi elzemdır. Kontrol, uranyum ve toryum maddelerinin maden ocaklarından başhyarak çekirdek mahrukatı haline gelişlerine ve istihlâklerine kadar işlenişlerinin ve istimallerinin bütün safhalarına tatbik edilmelidir.

Maden ocaklarında iptidai maddelerin (*uranyum ve toryumun*) istihsalı yani maden ocaklarının işletilmesi, milletlerarası teşkilât tarafından, Devletlere bırakılacaktır.

Uranyum ve toryum maden ocaklarında istihsal edildikten sonra milletlerarası teşkilâtın *mülkiyetine* girecektir. Bu surette iptidai maddelerin *mülkiyetine* sahip olan teşkilât bunları kendi tesis ve fabrikalarında işletecektir. Demek ki teşkilât atom enerjisi istihsal etmek üzere uranyum ve toryum işliyen tesis ve fabrikalarında *mülkiyetine* sahip olacaktır. Bundan başka, teşkilât, elde edilecek enerjinin de *mülkiyetine* sahip olacaktır. Bahis mevzuu olan mülkiyet hakkı mukaveleyi imza eden Devletler adına istimal edilen kollektif bir vekâlet mânasındadır.

Teşkilâta, dünya emniyeti için tehlikeli olmayacak şekilde tesis ve fabrikaları işletmek üzere Devletlere lisans verme salâhiyeti tanınabilir. Bunlar sıkı bir kontrole tâbi tutulacak ve icabında lisanslar geri alınabilecektir.

2 — Gizli faaliyetlerin meydana çıkarılması :

Atom enerjisinin istihsalı hakkı, bu suretle, doğrudan doğruya teşkilâta verileceğinden, gizli faaliyet imkânı hem azalmış olacaktır, hem de bulunan keşfi büyük mikyasta kolaylaşacaktır; çünkü teşkilâtın kendi faaliyeti ve lisans altındaki faaliyetten gayri atom enerjisine dair bir faaliyete rastlanırsa bunun ne maksatla icra edildiğinin araştırılmasına lüzum olmayacaktır; ne maksatla yapılırsa yapılsınlar, bu faaliyetler, yasadıkları için, gayri meşrû addedileceklerdir.

Gizli faaliyetleri araştırmak üzere Devletler teşkilâta ülkelerini teftiş etmek salâhiyetini tanıyacaktırlar. Fakat bu sistemde, kontrol, asıl mülkiyete dayandığından, teftiş fazla şümüllü olmayabilecektir.

3 — Araştırmalara dair salâhiyet :

Teşkilâtın atom enerjisi sahasında araştırmalar yapma hak ve vazifesi bulunacaktır. Hattâ, enerjinin tahripkâr gayelerde kullanılmasına dair araştırmalar yapma salâhiyeti münhasıran teşkilâta verilecektir.

D — Atom silâhının yasağı :

Teşkilâtın vazifesi atom silâhlarını milli silâhlar sırasından çıkarmaktır. Bu silâhları kanun dışı addeden bir muahede atom enerjisinin milletlerarası kontrolü sisteminin esaslı bir kısmını teşkil eder. Yasağı vazeden muahede yalnız başına tehlikeyi bertaraf edemez, ancak tam bir kontrol sisteminin mütemmim cüzü olarak gayeyi tahakkuk ettirebilir.

E — Teşkilâtın faaliyet çerçevesi :

Muahede, kontrol teşkilâtının Birleşmiş - Milletler organlarıyla olan münasebetlerini sarahaten tesbit etmelidir. Herhangi bir Devlet, *veto* ve buna benzer bir hakla, teşkilâtın faaliyetini sekteye uğratmamalıdır, kontrol ve teftişe mani olamamalıdır.

F — Kontrolün tatbik merhaleleri :

Muahede kontrol sisteminin tam bir suretle tatbiki programını ihtiva etmelidir. Bu programda peyderpey genişletilecek kontrol şekilleriyle muayyen bir müddet içinde tam bir kontrole erişme imkânı sağlanmalıdır. Kontrol, atom enerjisinin istihsali faaliyetlerinin bütün sahasına aynı zamanda tatbik başlanmıyacaktır, evvelâ iptidai maddelerin kontrolü tatbik edilecek, diğer safhalar sonradan ve peyderpey geçilecektir. Bu safhalar muahedede tesbit edilecektir; ancak bunlar araştırmaların inkişafıyla değişebileceği için bu iş muahedenin akdi ânına bırakılmıştır. Yalnız bir merhaleden diğer merhaleye geçiş zamanını tesbit salâhiyeti teşkilâta bırakılacaktır.

G — Muahedenin tatbiki ve müeyyideler :

İhlâllerin tesbiti metod ve vasıtaları muahedede tasrih edilmelidir, ve her nevi ihlâllerin milletlerarası cürüm ilân edilip suçlu fert ve Devletlere tatbik edilecek müeyyideler de kaydedilmelidir. Cürmün tesbiti

emin ve seri olmalıdır. Ağır ihlaller, kontrol teşkilâtı tarafından derhal imza eden Devletlere, Assambleye ve Güvenlik Konseyine bildirilmelidir. Veto gibi herhangi bir salâhiyet suçluyu cezadan kurtaramamalıdır.

İşte görüldüğü gibi, bu tekliflere göre, kurulacak olan milletlerarası otoriteye iptidai maddelerin, atom mahrukatının mülkiyeti verilecek; teşkilât, aynı zamanda, tehlikeli bütün tesis ve fabrikalara sahip olacak, bunları idare edecek ve işletecektir. Tehlikeli olmıyan faaliyetlerin icrası için lisanslar verecek ve yasak ve gizli faaliyetleri meydana çıkarmak üzere kontrol ve teftişler icra edebilecektir.

Teşkilât, sulhçü gayretlerde derhal kullanılabilir miktardan fazla çekirdek mahrukatı istihsal ve stok etmiyecektir. Bu suretle, kötü niyetli herhangi bir Devletin bunlara elkoyması tehlikesi önlenmiş olacaktır. Teşkilâtın elde ettiği arazi, muahedede tesbit edilen miktarda, sulhçü gayretlerde kullanılmak üzere, Devletlere verilecektir. Dağıtılacak kontenjanların muahedede tesbitiyle, teşkilâtın herhangi bir keyfi muamele yapması korku ve tehlikesi bertaraf edilmiş olacaktır. Teşkilâtın iptidai maddeleri bulunduracağı, tesis ve fabrikalarını kuracağı ve elde ettiği enerjileri saklayacağı, mevki ve mıntakalar muahedede tesbit ve tayin edilecektir.

ATOM ENERJİSİ KOMİSYONUNUN 1949 SENESİ ÇALIŞMALARI

Atom Enerjisi Komisyonu, 17 Mayıs 1948 de üçüncü raporunu kabul ettikten sonra çalışmalara son vermişti. Fakat, Paris toplantısında, Assamble, 4 Kasım 1948 de aldığı ve yukarıda naklettiğimiz kararında «Atom Enerjisi Komisyonunu yeniden toplanmağa, çalışma plânını teşvik etmeğe ve henüz bu çalışma plânında mevcut olup tetkikini mümkün ve faydalı bulduğu meselelerin tetkikine yeniden başlamağa davet» etmiştir.

1) Atom Enerjisi Komisyonunun 1949 senesi resmi zabıtlarından ancak ilk altı celseye ait olanlarını tetkik edebildik. 24 Mayıstan sonraki celselerin zabıtları henüz gelmemiştir. Güvenlik Meclisinin meselemize ait bu sene zabıtları da henüz alınmamıştır. Genel Kurulda, kontrol meselesi bugünlerde tetkik edilmektedir, zabıtları ancak bahara alabiliriz. Bundan dolayı 1949 senesine ait olan malûmat «Bulletin des Nations Unies» den ve «Le Monde» gazetesinden alınmıştır ve diğer kısımlara nisbeten daha kısa bir şekilde nakledilmiştir. İleride resmi zabıtlar alındıktan sonra devam etmekte olan 1949 senesi çalışmalarına tekrar avdet edeceğiz.

Assamble aynı kararlar Atom Enerjisi Komisyonunun daimî âzalarını, kontrol hususunda bir anlaşma zemini bulmak üzere, toplantıya ve fikir teatisinde bulunmağa davet etmişti.

Bu karar üzerine, Atom Enerjisi Komisyonu 18 Şubat 1949 da tekrar çalışmalarına başlamıştır. Sovyet Rusya delegesi, Komisyonun Assamble tarafından ezici bir ekseriyetle tasvip olunan kontrole müteallik tavsiyelerini yine reddetmiş; biri atom silâhının yasağına, diğeri kontrole dair iki mukavelenin aktedilmesi üzerinde ısrar etmiştir. Bu vaziyet karşısında komisyon, çıkmazın devam ettiğine, çalışmaların devamı noktai nazar ayrılıklarını daha da sertleştirebileceğine altı Devletin bir anlaşma zemini bulmadıkça pratik bir şey elde edilemeyeceğine karar vermek mecburiyetinde kalmıştı.

Aynı celsede komisyon bir ikinci kararlar Sovyet Rusya tekliflerinin, komisyonda tekrar tetkikinden hiç bir fayda temin edilemeyeceğini tesbit etmiştir. 29 Temmuz 1949 tarihinde aldığı bu kararları bir raporla Güvenlik Meclisine ve Assambleye bildirerek çalışmalarına son vermiştir.

Celseyi tatil etmezden evvel, komisyonun o günkü başkanı Çin delegesi *M. Wei* Genel Sekreterlikten, 6 Devleti toplanmağa davet etmesini istediğini açıklamıştır.

Güvenlik Meclisinde, beş büyük Devletin ve Kanadanın bir anlaşma zemini bulmadıkça, müzakerelere devamdan bir fayda elde edilemeyeceğine karar vererek komisyonun iki kararını müzakere zabıtlarıyla birlikte Assambleye havale etmiştir.

Bu arada beş büyük Devlet ve Kanada delegeleri, bir anlaşma zemini bulmak maksadiyle, müzakerelere girişmişlerdir, fakat bir anlaşmaya varmadan dağılmışlardır.

Mesele Assamblede tekrar görüşülmektedir, fakat vaziyet ümit verici değildir.

NOT — Bu yazımızda, görüldüğü gibi, atom enerjisi kontrolüne müteallik Birleşmiş Milletler çalışmalarını hülâsaten nakle çalıştık, yoksa kontrol meselesine dair sentetik bir etüd yapmayı tasarlamadık, çünkü böyle bir etüd hukuktan ziyade fizik ilmini ve siyaseti ilgilendirir. Aczimizi itiraf edelim, hattâ etüdümüzü bir netice ile bağlamaktan da çekinmekteyiz. Esasen görüşmeler devam etmekte olduğundan bu doğru da olmazdı. Yalnız hülâsa ettiğimiz çalışmalardan iki mühim netice belirlemektedir: Bunlardan birincisi, atom enerjisinin milletlerarası kontrolü meselesinin zamanımızın, en mühim problemlerinden biri olduğudur. İkincisi de mevcut milletlerarası nizamın, Birleşmiş Milletler nizamının dahi bu problemi karşılayabilecek mahiyet ve şümulde olmadığıdır. Atom

Enerjisi Komisyonunun ekseriyeti bunu idrak etmiş ve tetkik ettiğimiz tezinde Devletlerin hükümlerlik haklarıyla bağdaşamayacak esasları cesaretle teklif etmiştir.

Prof. Bourquin'in dediği gibi: «Atom bombası ile hâkimiyetler anarşisi, milletlerarası cemiyetin sadece daha iyi teşkilatlanmasına bir engel teşkil etmemektedir; bir intihar şeklini almaktadır.»

Mahmut R. Belik

KAYNAKLAR

Assamblée Générale :

- Documents Officiels de la première session (1946).
- Documents Officiels de la troisième session (1948).

Conseils de Sécurité :

- Procès - Verbaux officiels première année,
- Procès - Verbaux officiels seconde année,
- Procès - Verbaux officiels troisième année.

Commission de l'Energie Atomique :

- Procès - Verbaux officiels première année,
- Procès - Verbaux officiels deuxième année,
- Procès - Verbaux officiels troisième année,
- Procès - Verbaux officiels quatrième année (No. 1-2-3-4-5-6).
- Première rapport au Conseil de Sécurité 1946,
- Deuxième Rapport au Conseil de Sécurité 1947,
- Troisième Rapport au Conseil de Sécurité 1948.

Ek - Atom Enerjisi Komisyonu âzâlarının listesi (1946 - 1949)

Arjantin (1948 - 1949)	Meksika (1946)
Avustralya (1946 - 1947)	Holanda (1946)
Belçika (1947 - 1948)	Norveç (1949)
Brezilya (1946 - 1947)	Polonya (1946 - 1947)
Kanada (Daimî)	Suriye (1947 - 1948)
Cin (Daimî)	Ukrayna S. S. C. (1948 - 1949)
Kolumbiya (1947 - 1948)	S. S. C. B. (Daimî)
Küba (1949)	Birlesik - Kralliyet (Daimî)
Mısır (1946 ve 1949)	Amerika Birlesik Devletleri (Daimî)
Fransa (Daimî)	

²⁾ M. BOURQUIN: Pouvoir scientifique et droit international. — Recueil des Cours - Academie de Droit International, 1947 (I) p. 394.